

För utvidgad rätt till tillfällig föräldrapenning vid gemensam vårdnad av ett barn krävs att den ena föräldern haft rätt till samtliga föräldrapenningdagar.

Lagrum:

12 kap. 12 § och 15 §, 13 kap. 31 a § socialförsäkringsbalken

P.B:s syster och hennes make hade gemensam vårdnad om sin dotter. När systemen var föräldraledig med den då drygt ettåriga dottern råkade hon ut för en bilolycka. Hon blev inlagd på sjukhus och var oförmögen att sköta dottern. Under samma tid var maken frihetsberövad och kunde därför inte heller vårda dottern. P.B. tog då ledigt från sitt arbete för att ta hand om barnet och ansökte hos Försäkringskassan om tillfällig föräldrapenning för den 20–24 och den 27–28 augusti 2012.

Försäkringskassan beslutade den 2 oktober 2012 att inte bevilja P.B. tillfällig föräldrapenning för vården av systerdottern. I omprövningsbeslut den 13 december 2012 ändrade kassan inte sitt tidigare beslut. Som skäl anförde kassan bl.a. att det saknades stöd i gällande regelverk för utvidgad rätt till tillfällig föräldrapenning i den aktuella situationen.

P.B. överklagade Försäkringskassans omprövningsbeslut hos förvaltningsrätten och yrkade att utvidgad tillfällig föräldrapenning skulle betalas ut för systerdottern för dagarna den 20–24 och den 27–28 augusti 2012. Hon anförde bl.a. följande. Beslutet ska ändras till familjens fördel så att man får hjälp med den ekonomiska situation som uppstod vid den aktuella tidpunkten. Att fadern avtjänar sitt fängelsestraff under just den tiden då modern invalidiserades är utom hans kontroll och hur mycket han än hade velat så kunde han inte ta hand om dottern. Socialtjänsten föreslog fosterhemsplacering eller att fadern skulle avsäga sig vårdnaden av barnet för att ersättning skulle kunna utgå från Försäkringskassan. Båda dessa alternativ är oetiska.

Försäkringskassan ansåg att överklagandet skulle avslås och anförde bl.a. följande. Försäkringskassan anser att de krav som ställs enligt gällande rätt för att utvidgad tillfällig föräldrapenning ska kunna beviljas inte är uppfyllda i detta fall. Eftersom föräldrarna bor i Sverige och har gemensam vårdnad om dottern är en förutsättning för att rätt till utvidgad tillfällig föräldrapenning ska kunna finnas att fadern varaktigt saknat förmåga att vårda barnet på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning. Försäkringskassan menar att det framgår av underlaget i målet att denna förutsättning inte är uppfylld. Anledningen till att fadern var förhindrad att sköta vården av sin dotter efter moderns trafikolycka är att han var frihetsberövad. Den situation som uppkommit i detta mål omfattas således inte av ordalydelsen i lagreglerna om rätt till utvidgad tillfällig föräldrapenning, och det saknas därför uttryckligt lagstöd för att bevilja P.B. sådan ersättning i enlighet med hennes ansökan. Det framgår av

förarbetena till socialförsäkringsbalken att lagstiftarens syfte har varit att under vissa förutsättningar låta reglerna om utvidgad tillfällig föräldrapenning omfatta även situationer då gemensam vårdnad föreligger, men endast en av föräldrarna har faktisk vård om barnet. I propositionen till socialförsäkringsbalken räknas dock endast två sådana situationer upp: att den andra föräldern inte är försäkrad för bosättnings- eller arbetsbaserade förmåner, och att den andra föräldern varaktigt saknar förmåga att vårda barnet på grund av sjukdom eller handikapp (se prop. 2008/09:194 s. 26). Det framgår inte av propositionen att det funnits någon avsikt att göra reglerna om utvidgad tillfällig sjukpenning tillämpliga i några andra situationer än de två som räknats upp. Enligt Försäkringskassans mening ska därför denna uppräkningsuppfattas som uttömmande, och inte som exemplifierande. Försäkringskassan anser således att det saknas stöd i gällande rätt för att bevilja P.B. utvidgad tillfällig föräldrapenning i enlighet med hennes ansökan och att överklagandet därför ska avslås.

Förvaltningsrätten i Karlstad (2013-04-25, ordförande Jonasson)
yttrade: Förvaltningsrätten instämmer i Försäkringskassans bedömning och överklagandet ska därför avslås. – Förvaltningsrätten avslår överklagandet.

I överklagande vidhöll P.B. sin talan hos kammarrätten. Hon anförde bl.a. följande. Lagstiftaren har framhållit att det förekommer situationer då den ena föräldern, trots gemensam vårdnad, ensam har den faktiska vårdnaden om barnet. Som exempel anges när den andra föräldern på grund av sjukdom eller handikapp varaktigt saknar förmåga att kunna vårda barnet. Eftersom fadern var frihetsberövad har modern haft den faktiska vårdnaden om dottern. Syftet med regelverket om utvidgad föräldrapenning är att en ensamstående förälder som blir sjuk och därför inte kan vårda sitt barn inte ska hamna i en sämre situation än om föräldern hade levt tillsammans med den andre föräldern.

Försäkringskassan ansåg att överklagandet skulle avslås och anförde bl.a. följande. Lagstiftaren har i förarbetena beskrivit de situationer där det är tänkt att utvidgad tillfällig föräldrapenning ska kunna betalas ut. Utvidgad tillfällig föräldrapenning kan utbetalas då föräldern är ensam vårdnadshavare och inte bor tillsammans med en annan förälder som det finns rätt att avstå föräldrapenningdagar till. Ersättning kan också utbetalas om föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet, men den andra föräldern inte är försäkrad för föräldraförmåner enligt socialförsäkringsbalken eller varaktigt saknar förmåga att vårda barnet på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning.

Kammarrätten i Göteborg (2014-02-13, Johansson, Mårdberg, referent, Lundberg) yttrade: Frågan i målet är om P.B. kan beviljas utvidgad tillfällig föräldrapenning för tiden den 20–24 samt den 27–28 augusti 2012. – Den utvidgade rätten till tillfällig föräldrapenning vid förälders sjukdom eller smitta tillkom i huvudsak med syftet att tillgodose ensamstående föräldrars behov. Sådan föräldrapenning kan dock, trots att

det föreligger gemensam vårdnad om ett barn, beviljas i vissa särskilda fall. Den bestämmelse som är aktuell i detta fall, dvs. 13 kap. 31 a § 2 socialförsäkringsbalken, innebär att det då krävs att den förälder som inte kan vårda sitt barn på grund av sjukdom eller smitta har rätt till samtliga föräldrapenningdagar själv (jfr prop. 2008/09:194 s. 26). – Om föräldrarna har gemensam vårdnad om ett barn, har en av dem rätt att själv uppbära föräldrapenning under hela den tid som sådan ersättning kan utges när den andre föräldern endera inte har rätt till föräldrapenning (12 kap. 15 § socialförsäkringsbalken) eller på grund av sjukdom eller funktionshinder varaktigt saknar förmåga att vårda barnet (12 kap. 16 § socialförsäkringsbalken). Med uttrycket varaktigt avses att den bristande förmågan att vårda barnet i princip ska vara bestående eller att den i vart fall kan antas kvarstå under den tid som föräldrapenning kan utges, dvs. till dess barnet har fyllt åtta år eller den senare tidpunkt då barnet har avslutat det första skolåret (prop. 1993/94:147 s. 95). – I detta fall är situationen inte sådan att barnets far på grund av sjukdom eller funktionshinder varaktigt saknar förmåga att vårda dottern. Barnets mor har därför inte på denna grund rätt att själv uppbära föräldrapenning under hela den tid som sådan ersättning kan utges. Frågan uppkommer då om fadern av något annat skäl inte har rätt till föräldrapenning, dvs. om bestämmelsen i 12 kap. 15 § socialförsäkringsbalken är tillämplig i detta fall. – Försäkringskassan menar att tillfällig föräldrapenning i sådant fall endast kan utbetalas om den andre föräldern inte är försäkrad för föräldraförmåner. I det betänkande (SOU 2005:73, Reformerad föräldraförsäkring) som låg till grund för den proposition (2008/09:194) där utvidgningen av rätten till tillfällig föräldrapenning behandlas anges bl.a. följande. Med ensamvårdande förälder avses en förälder som i praktiken har den faktiska vårdnaden om barnet. Med utredningens förslag kommer även situationen där den ena föräldern har rätt till hela föräldrapenningen då den andre föräldern på grund av långvarigt fängelsestraff inte kan vårda barnet under den tid som föräldrapenningen längst kan utges också att omfattas (s. 378). I nyssnämnda proposition anges, såvitt nu är av intresse, bl.a. följande (a. prop. s. 26). I vissa fall kan, trots att gemensam vårdnad föreligger, endast en av föräldrarna ensam ha faktisk vård om barnet. Så kan vara fallet när den andra föräldern inte är försäkrad för bosättnings- eller arbetsbaserade förmåner och därmed inte heller har rätt till föräldrapenning. – Enligt kammarrättens uppfattning talar ovan nämnda förarbetsuttalanden för att lagstiftaren ansett att det kan finnas fler situationer än den som Försäkringskassan hänvisar till där bestämmelserna om utvidgad rätt till tillfällig föräldrapenning kan vara tillämpliga. En sådan situation kan vara att en förälder, trots gemensam vårdnad, i praktiken själv vårdar det gemensamma barnet på grund av att den andra föräldern avtjänar ett fängelsestraff. För att i en sådan situation anse att den andra föräldern därigenom inte har rätt till föräldrapenning måste, enligt kammarrättens mening, fängelsevistelsen vara av sådan längd att föräldern inte kommer att kunna utnyttja sina föräldradagar under den tid som föräldrapenningen längst kan utges. En sådan uppfattning överensstämmer också med förarbetsuttalandena om varaktighetsrekvisitet när en förälder på grund av sjukdom eller funktionshinder saknar förmåga att vårda barnet. – Av utredningen i målet framgår att fadern i april 2013 avtjänat sitt

fängelsestraff. Deras gemensamma dotter var då knappt två år gammal. Fadern kommer således ha möjlighet att utnyttja sina föräldradagar under den tid som föräldrapenningen längst kan utges. Förutsättningarna är därmed inte sådana att modern har rätt att själv uppbära föräldrapenning för dottern under hela den tid som sådan ersättning kan utges. Det är därför, trots omständigheterna i detta fall, inte möjligt att med stöd av gällande lagstiftning bevilja P.B. utvidgad tillfällig föräldrapenning för vården av sin systerdotter. Överklagandet kan således inte bifallas. – Kammarrätten avslår överklagandet.

P.B. överklagade kammarrättens dom och yrkade att Högsta förvaltningsdomstolen, med ändring av underinstansernas avgöranden, skulle bevilja henne tillfällig föräldrapenning för de i målet aktuella dagarna. Hon anförde bl.a. följande. Det kan inte vara förenligt med lagstiftarens syfte att föräldrar i en sådan situation som uppstått i detta fall har att välja mellan att ändra vårdnaden från gemensam till ensam under perioden för frihetsberövandet eller placera barnet i jourhem via socialtjänstens försorg. Lagstiftarens avsikt var att avgränsa socialtjänstens ansvar för att bistå familjer i skilda livssituationer och att genom föräldraförsäkringen tillgodose ensamma vårdnadshavares och deras barns behov. Systemen har i praktiken haft ensam vårdnad om dottern och har inte kunnat lösa den uppkomna situationen på annat sätt än att lämna över vården av dottern till henne.

Försäkringskassan bestred bifall till överklagandet och anförde bl.a. följande. En förutsättning för utvidgad rätt till tillfällig föräldrapenning är att systemen ensam haft rätt till föräldrapenning. Makens fängelsestraff medför inte att han förlorat sin legala rätt till föräldrapenning och systemen har därmed inte haft rätt till alla föräldrapenningdagar själv. Någon möjlighet att bevilja tillfällig föräldrapenning finns därför inte.

Högsta förvaltningsdomstolen (2014-10-23, Jermsten, Almgren, Knutsson, Saldén Enérus, Classon) yttrade:

Skälen för avgörandet

Frågan i målet gäller om P.B. har rätt till tillfällig föräldrapenning under den tid då hon, på grund av systemens sjukhusvistelse, vårdade systemens barn.

I 13 kap. 31 a § socialförsäkringsbalken finns bestämmelser om utvidgad rätt till tillfällig föräldrapenning. Av dessa framgår att en annan person än föräldern kan få rätt till tillfällig föräldrapenning för att vårda ett barn som inte har fyllt tre år, om föräldern inte själv kan vårda barnet på grund av sjukdom eller smitta. Som ytterligare villkor gäller, såvitt nu är av intresse, att föräldern har eller skulle ha haft rätt att själv uppbära föräldrapenning enligt 12 kap. 14–16 §§.

Av 12 kap. 12 § socialförsäkringsbalken framgår bl.a. att föräldrapenning i anledning av ett barns födelse lämnas under högst 480 dagar

sammanlagt för föräldrarna. Om föräldrarna har gemensam vårdnad om ett barn får enligt 15 § vardera föräldern föräldrapenning under hälften av den tid som anges i 12 §. Har endast en av föräldrarna rätt till föräldrapenning, får han eller hon dock föräldrapenning under hela den tid som anges i 12 §. Att en förälder inte har rätt till föräldrapenning kan t.ex. bero på att han eller hon inte är bosatt i Sverige och inte heller arbetar här. I 14 och 16 §§ finns bestämmelser som reglerar två andra situationer, som inte är aktuella i målet.

P.B:s syster och systems make har gemensam vårdnad om sin dotter. De har därmed enligt 12 kap. 15 § socialförsäkringsbalken rätt till hälften var av den tid med föräldrapenning som anges i 12 §. Båda har varit förhindrade att vårda dottern. Systemen har dock inte haft rätt att själv uppbära föräldrapenning under hela den tid som avses i 12 §. Det saknas därmed förutsättningar för utvidgad rätt till tillfällig föräldrapenning. Överklagandet ska därför avslås.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen avslår överklagandet.

Mål nr 2153-14, föredragande Ulrika Melander